

Сім етапів смерті. Відверта сповідь судмедексперта

«Сім етапів смерті» - нова книга судмедексперта Ричарда Шеперда, автора бестселера «Неприродні випадки». Однак цього разу він досліджує не саму смерть, а шлях до неї, який проходить кожна людина від народження до старості. Автор досліджує процеси старіння й незворотні зміни в організмі, які наближують нас до логічного фіналу.

Показує, які небезпеки чигають на нас у цій мандрівці життям, і пояснює, яких і як саме можна уникнути або відтермінувати. Інформує про особливості функціонування різних систем організму й переконує: старіння не варто боятися, до нього просто потрібно бути готовим.

Автор бестселера «Неприродні випадки»

РИЧАРД ШЕПЕРД

СІМ ЕТАПІВ СМЕРТІ

ВІДВЕРТА СПОВІДЬ
СУДМЕДЕКСПЕРТА

Про що розповідають
мовчазні свідки смерті?

Які небезпеки чигають
на різних етапах життя?

Чи завершується
смертю наша історія?

Як можна позбутися
страху старіння?

ПРИМІТКА АВТОРА

У своїй першій книжці «Неприродні випадки» (Unnatural Causes)* я вже говорив про те, як складно мені було змінювати імена й деталі справ, про які там ішлося. Протягом усієї кар'єри я прагнув до точності та чіткості, водночас намагаючись полегшити близьким загиблих їхні страждання. Рішення далось мені важко, однак я все ж таки вніс ці зміни, оскільки менш за все мені хотілося б, аби хтось із читачів упізнав на сторінках моєї книжки свого трагічно загиблого родича й знову пережив усі ті страшні випробування. Така сама ситуація була й з цією книжкою. Імена тих, чий історії надто гучні, аби їх можна було приховати, наведено без змін. У решті ж випадків я змінив імена й подробиці, щоб не порушувати конфіденційності людей, але зберегти при цьому важливі факти. Крім того, читач має розуміти, що в цій книжці йдеться про смерть. У ній містяться деякі доволі детальні описи випадків смерті як із природних, так і з неприродних причин, від немовлят до людей літнього віку. Я щиро сподіваюся, що ця інформація не завдасть вам глибокої емоційної травми.

---

* Шеперд Р. Неприродні випадки. Нотатки судмедексперта в 34 розтинах / Ричард Шеперд; пер. з англ. Анни Дученко. — Київ: Видавництво Букшеф, 2020. — 448 с. — Прим. ред.

Так, світ — театр,
Де всі чоловіки й жінки — актори.
Тут кожному приписаний свій вихід,
І не одну з них кожне грає роль.
Сім дій в тій п'єсі. Спершу — це дитина,
Що на руках у мамки вередує,
Тоді — школяр зарюмсаний із ранцем,
Чистенько вмитий, що повзе, мов равлик,
До школи знехотя. Тоді — коханець,
Що над баладою про любки брови,
Мов піч, зітхає. Далі — це солдат,
Прокляттями начинений страшними,
Та бородатий, наче леопард,
І честолюбний, і швидкий на сварку,
Що славу-бульбашку шукати ладен
В гарматнім жерлі. Далі вже — суддя
З товстим пузцем, набитим каплунами:
Суворий погляд, стрижена борідка;
Премудростями й казусами повен, —
Так роль свою він грає. Шостий вік
З'їжджає до карлючки Панталоне:
На носі — скельця, а при боці — торба,
Штани, збережені ще з юних літ,
Для висхлих ніг широкі; мужній голос
Стає, немов дискант дитячий, знову, —
Свистить, сичить. Ну, а остання дія,
Кінець химерної цієї п'єси —

Дитинство друге, напівзабуття:
Ані зубів, ні зору, ні смаку*.

Шекспір, «Як вам це сподобається», дія 2, сцена 7

---

* Переклад Олександра Мокровольського. — Тут і далі прим. перекл., якщо не зазн. інше.

ПРОЛОГ

Мій батько помирав, і я обережно взяв його за руку та стиснув її. Якими ж тоненькими стали його працьовиті пальці, якими слабкими вони були тепер... Торкатися його було так дивно. Моя мати померла, коли мені було дев'ять, і відтоді він був мені й за тата, і за маму. Часом я згортався калачиком у нього на колінах, однак тато ніколи особливо не демонстрував мені своєї любові — у нас у сім'ї це було не прийнято. Тепер, тримаючи його м'яку, теплу руку у своїй, я раптом відчув, як перед моїми очима промайнуло все моє дитинство.

Між нашим повоєнним поколінням і поколінням наших батьків — величезна прірва. Виховані людьми, молодість яких припала на часи правління королеви Вікторії, вони пройшли через усі випробування Першої світової війни ще дітьми, дорослішали в розпал Великої депресії, а потім воювали під час Другої світової. Безсумнівно, вони відрізнялися від нас, представників повоєнного покоління, у яких було все.

Я спостерігав за його тілом. Тато лежав із заплющеними очима, відкинувшись на подушки. Його груди підіймалися й опускалися — повільно, ритмічно... Я знав, що невдовзі його дихання зупиниться, і думав про те, як він поведився протягом усього свого життя, як у його вчинках проявлялася глибока людяність і повага до інших. Думав про його спокійне життя, його скромні перемоги, його захоплення. Про те, як він записував музику з радіоприймача, а потім зі своєю бухгалтерською чіткістю обережно підписував касети й

розставляв їх у потрібному порядку. Про те, якої стриманої, але безсумнівної любові були сповнені наші недільні телефонні розмови та щотижневі листи після того, як ми, діти, вилетіли з батьківського гніздечка. Про те, якою болісною була неминуча втрата.

Я попрощався, сказавши йому, яким чудовим батьком він був і як пишалася б ним моя давно покійна мати за всю ту величезну турботу, якою він нас оточив. Утім я не сказав, що люблю його. Він і так це знав — про таке серед представників його покоління було не заведено говорити вголос. Виходячи з госпісу, я був упевнений, що більше ніколи його не побачу. Стояв погожий вересневий день. Навіть крізь сльози я не міг не помітити краси осіннього Девона. А сліз я не стримував. Адже саме це ми робимо, коли смерть забирає в нас близьких і рідних, чи не так? Ми плачемо й плачемо, бо що нам ще лишається робити?

Коли біля батькового ліжка мене змінив брат, я повернувся до Лондона, де з головою пірнув у роботу — судові справи та розтини. Пізніше того самого тижня в мене задзвонив телефон, і я одразу ж якимось чином зрозумів, хто це і які новини мені повідомлять.

Це була спокійна смерть, звичайне завершення життя. Звісно, без співробітників госпісу все могло би бути інакше, однак тато помер без болю, тримаючи сина за руку. За останні кілька днів свого життя він устиг побачитися з кожним із нас, і наша присутність втішала його — усі ми дуже сильно любили його і всі досягли в житті успіхів, до яких він теж доклав неабияких зусиль. Тепер він міг піти з цього світу, не

турбуючись про те, що станеться з нами після його смерті. Тато був атеїстом, однак завжди вірив і сподівався, що колись воз'єднається з моєю матір'ю. Прийнявши, що його час настав, він тихо й мирно пішов із життя.

Поклавши слухавку, я сидів за столом у стані повного заціпеніння — фізичного й емоційного.

Переді мною лежала відкрита тека — справа про вбивство. На фотознімках, розкиданих по столу, я бачив зовсім інший спосіб, у який можна померти. Моя професія — проводити огляд і розтин загиблих, і для більшості з тих, хто потрапляє до мене, смерть настає передчасно й рідко буває спокійною. Працюючи, я часто забуваю, що тиха й мирна смерть — це норма.

Наступного дня після батькового похорону я вже повернувся до роботи. Тут я мав справу з абсолютно іншими видами смерті.

*Спершу – це дитина,
Що на руках у мамки вередує.*

РОЗДІЛ 1

Розкидані підручники, один кросівок під кухонним столом. Діти виспівують жартівливу пісеньку, яка й тепер досі лунає з радіоприймачів по всій Великій Британії. Вони сперечаються про правильність слів, не потрапляють у ноти, однак зрештою все одно хором викрикують приспів. Бутерброди недороблені, і я панікую, бо ми вже спізнюємося. Типовий ранок понеділка.

Я висадив дітей біля школи на п'ять хвилин пізніше, ніж зазвичай. Вони помчали в будівлю, а я проводжав їх поглядом. Тиша в машині мене водночас і тішила, і бентежила: мені бракувало дитячого щебету. Як швидко ростуть діти — цієї зими їм вже знадобиться новий верхній одяг. Раптом донька озирнулася. Вона з чогось реготала чи, може, щось наспівувала собі під носа. Побачивши, що я ще не від'їхав, вона почала махати мені рукою з такою пристрасною завзятістю, на яку здатні лише діти. Син, помітивши це, теж повернувся, і його губи розтягнулися в кривій усмішці. Я підняв руку, щоб помахати у відповідь, але від них уже й сліду не лишилося. Пролунав дзвоник.

Отже, до роботи. Я увімкнув радіо, і з колонок знову залунала та пісенька. Господи, тільки не вона. Втім перемикає на іншу хвилю я не став. Хоча за цей ранок чув її вже разів із десять, я мимоволі усміхнувся. Як смішно вони кривлялися, коли співали її.

Підїжджаючи до моргу, я помітив кілька припаркованих поліційних автівок. Настав час пірнути в абсолютно інший світ.

У коридорі біля кімнати для розтину я зустрів групу детективів і помічника коронера*. На їхніх гумових чоботах ще блищала вода після миття. Вони не на мене чекали — вони просто не хотіли заходити всередину. І хоча смерть уже давно стала невіддільною частиною мого життя, йти туди я теж не горів бажанням. Ніхто не стрибатиме від радості, коли на столі для розтину перед тобою опиняється немовля.

Ми показуємо дітям світ доброзичливим і безпечним, вдягаючи їх у ніжні пастельні кольори. Ми захищаємо їх від жорстокості та несправедливості, оточуючи їх усім м'якеньким — вовняними ковдрами, пухнастими іграшками, зручним одягом. Усього цього тут немає. Тому коли ми зайшли всередину й побачили пухкенькі щічки та крихітні пальчики на тлі холодного блискучого металевого стола, візків і холодильників... Що ж, навіть підготовленій людині потрібен деякий час, аби повною мірою прийняти побачене.

Та тривало це лише якусь мить. Потім усі мовчки зайняли свої місця навколо стола.

Інспекторка перевела погляд із дитини на м'яку іграшку, яку хтось зі співробітників поклав поруч. Іграшку залишили хлопчику скорботні батьки як друга, який любитиме й оберігатиме його в новому незнайомому місці. Напевне, разом із ним поховають і інші його іграшки. Люди робили такі підношення померлим протягом усієї історії, однак потертий плюшевий ведмедик — це набагато зворушливіше, ніж усе золото в гробниці Тутанхамона.

— Усе гаразд, шефе? — запитав у інспекторки один із детективів. Куточок її рота затремтів. Вона кивнула.

— Ми тут, щоб попрацювати для цієї дитини заради науки та співчуття, — сказав я твердим голосом, сподіваючись, що він пролунає досить жваво й не дасть жодній сльозинці пролитися на бездоганно чисті металеві поверхні. У цій кімнаті немає місця для емоцій. Бо інакше чим це все скінчиться?

Інспекторка голосно проковтнула слину.

— Батьки...

— У шефа минулого року народилася дитина, — пояснив один із її колег, намагаючись виправдати глибокий смуток на її обличчі, однак насправді її реакція не потребувала жодного виправдання.

— У мене в самого двоє дітей, і мені дуже важко не думати про них, дивлячись на дитину на столі для розтину, — сказав я. — Втім ваша дитина жива й здорова, а найліпше, що ми можемо зробити для батьків... — я покопався у свої паперах, — Фергюссона, Фергюссона Белла, — це з'ясувати, від чого саме він помер.

Інспекторка похмуро кивнула й оглянула тіло Фергюссона.

Йому було шість місяців.

— А щічки пухкенькі, — промовив молодий детектив.

— Угу, вгодований парубок, — кивнув помічник коронера. — Погляньте тільки на цей животик.

— Непогано як для шести місяців, — погодився я. — Але, гадаю, його руки й ноги вже дещо набрякли. Що ж стосується живота...

Я поклав два пальці йому на живіт і постукав. Усі прислухалися — звук був, наче з барабана. Я опустив пальці й постукав ще раз. А потім ще. І ще. Звук щоразу був глухим.

— Це газ, — сказав я. — Всередині порожнеча. А тепер і його обличчя мені здається якимось дивним.

— А що в ньому дивного, лікарю?

Я не був до кінця впевнений, що саме.

— Можливо, також набрякло.

Сфотографувавши немовля, ми обережно зняли з нього одяг, який не встигли зняти фельдшери, коли намагалися реанімувати хлопчика. Ми зробили це з максимальною обережністю: батьки часто просять повернути одяг, у якому померли їхні діти.

А потім я зняв із нього підгузок.

— Боже мій! — вигукнула інспекторка**.

— Ви тільки погляньте на це! — обурено заявив помічник коронера.

— Це ж жахіття якесь, — пробуркотів детектив.

За багато років роботи я показував сотням поліціантів безліч жахливих ран — завданих усілякими видами зброї, з найрізноманітніших причин, від сліпої пристрасті до трагічної випадковості, однак їх рідко коли зустрічали з такими обуреними вигуками. Що ж сьогодні викликало таку бурхливу реакцію?

Попрілість.

Вона вкривала весь живіт дитини та її стегна. Більша частина шкіри під підгузком була подразненою, яскраво-

червоною та кровила. Фотограф мовчки зробив знімки. Поліціанти, втім, змовчати не могли.

— Потрібно ж лише кремом намастити, і все, — сказала інспекторка. — Чому ніхто цього не зробив?

— Цьому не може бути виправдання, — погодився помічник коронера.

— Але серйозно, що може бути простіше? Той крем коштує копійки... й одразу ж допомагає.

— У документах вказано, що дитина довго плакала, перш ніж померти... — повідомив детектив.

— Як довго плакала? — запитав я.

— Ну... три тижні.

— Три тижні! — вигукнула інспекторка. — Малюк плакав аж три тижні!

— Від поприлості ще ніхто ніколи не помирав, — сказав я. — Але це може пояснити, чому в його животі газ. Якщо йому було боляче і він постійно плакав, то, найімовірніше, відмовлявся їсти й ковтав багато повітря... Втім, можливо, я знайду й якесь інше пояснення такої кількості газу.

— У лікарні як причину смерті запропонували синдром раптової смерті немовлят, — сказав детектив.

Можливо, це дійсно був СРСН. У проблемних сім'ях діти часто помирають раптово, без видимих причин, і якщо ця поприлість мені щось і підтверджувала, то лише те, що про дитину ніхто не дбав. Стан підгузка може багато про що нам розказати: іноді в шлунках немовлят я знаходив навіть шматки «памперсів», які діти починали жувати від голоду.

Батьки можуть не дбати про своїх дітей із багатьох причин, і деякі з них доволі складні. Я хотів знати більше про батьків і обставини життя цього бідолашного немовляти, але, як це часто буває на ранніх етапах розслідування, додаткової інформації поки що було дуже мало.

— А ви були в них удома? — запитав я детектива.

— Угу, ненавиджу цю частину своєї роботи.

— І як там?

— Та нічого дивного. Невеликий будиночок, непогано обставлений. Типовий середній клас.

— А безладу не було?

Мій будинок — теж не взірець охайності, особливо після того, як народилися діти, однак для осель, наприклад, п'яниць, безлад досить характерний — розкиданий одяг посеред дитячих іграшок, пакети з підгузками, купа порожніх пляшок і скрізь пил.

— Та ні. Там дуже охайно.

— Ні пляшок, ні наркотиків?

— Навіть натяку на це не було, і, відверто кажучи, вони на таких зовсім не схожі. Коли дитина перестала плакати, вони поклали її до ліжечка. Через годину матір підійшла, а хлопчик уже був мертвий. Викликали швидку, але було надто пізно. Ось і все, що нам наразі відомо.

— А батьки працюють?

— Так... Вона, здається, секретарка чи адміністраторка абощо... А він лікар.

— Лікар?! — вигукнула інспекторка. — Лікар! Як лікар міг допустити таку жахливу поприлість у своєї дитини?

— На жаль, лікарі не завжди стають взірцевими батьками, — сказав я, намагаючись не думати про це забагато, поки проводжу розтин Фергюссона.

— Якщо чесно, мені не дуже сподобалося, як поведився батько під час допиту, — зізнався детектив. — Я сказав би, що він був налаштований... вороже.

— Це взагалі нічого не означає, — відповів помічник коронера. — Люди можуть поводитися дуже дивно, коли в них стається трагедія, а потім до них приходять поліція й ставить їм запитання таким тоном, ніби це вони в усьому винні.

Детектив підвів погляд і подивився йому прямо в очі.

— Іноді вони справді винні, — відрубав він.

Я уважно оглянув Фергюссона, намагаючись знайти ознаки жорстокого поводження та недбальства, однак нічого не помітив. Ні синців, ні опіків, ні порізів чи подряпин — лише сліди, залишені працівниками швидкої допомоги. Крім пелюшкового дерматиту та здутого живота в немовляти, була лише одна примітна риса: хлопчик був дуже блідим. Часом про людей європеїдної раси, коли ті сильно налякані, говорять, що вони «бліді немов смерть». Та насправді після смерті люди не завжди стають блідішими, ніж за життя. Фергюссон, утім, був блідий немов стіна.

Коли настав час розтинати тіло, у кімнаті запанувала тиша, а інспекторка відвернулася. Як завжди, я кожну свою дію супроводжував коментарями з анатомії та фізіології. Людське тіло — це справжнє диво природи, але, щоб це збагнути, доведеться подолати огиду й шок. У цьому я щоразу намагаюся

переконати переляканих спостерігачів. Хоча й не завжди успішно.

Я зробив розріз, який ми використовуємо винятково для немовлят і маленьких дітей: замість звичайного Y-подібного ми робимо T-подібний, за якого верхня лінія проходить горизонтально через передню частину грудей, щоб на шиї не залишилося швів. Усі розрізи ми виконуємо так, щоб завдати якомога менше болю родичам, коли ті просять показати їм тіло. Тож не варто уникати можливості побачитися з близькою людиною ще раз, оскільки вона чекатиме на вас саме такою, якою ви її пам'ятаєте.

Розріз я зробив так швидко, що інспекторка ледве встигла вдихнути. Розкривши легені, я побачив, що значну частину грудної порожнини заповнювала рідина. Її було так багато, що відбувся частковий колапс однієї легені. Я взяв зразок.

— То він від цього й помер? — запитала інспекторка, а в її погляді тепер було більше інтересу, аніж відрази; це був хороший знак. — Через колапс легені?

— Сумніваюся. Ймовірно, це сталося тому, що в його грудях через усю цю рідину для легені просто не залишилося місця. А рідина свідчить лише про те, що його серце відмовляло поступово. Але про безпосередню причину це нічого не говорить.

— Поступово? Тобто СРСН відпадає? — запитав детектив, і всі закивали.

— Поки що зарано говорити з упевненістю, — відповів я.

Насправді із синдромом раптової смерті немовлят ніколи не буває абсолютної впевненості. Поки що ми можемо лише

виключати всі інші причини.

Я продовжив розтин і, поглянувши на інспекторку, побачив, що вона заплющила очі.

— Спробуйте розгледіти в цьому маленькому тілі диво природи, яким воно і є, — сказав я.

Фергюссон помер у віці шести місяців із причини, яку нам ще доведеться встановити, однак кожна дитина, навіть якщо вона прожила так мало, є неймовірним досягненням природи. Задовго до зародження нового життя сперматозоїди та яйцеклітини батьків утворюються з клітин-попередників унаслідок дивовижного процесу, що називається мейозом. Чому ж він такий дивовижний? Тому, що сперматозоїди та яйцеклітини — це не просто точні копії батьківських клітин. Унаслідок мейозу кількість хромосом у сперматозоїді та яйцеклітині зменшується вдвічі, щоб, об'єднавшись, утворити нове життя. До того ж під час мейозу відбувається ще один, доволі ризиковий процес під назвою «кросинговер», або перехрещення хромосом, за якого пари хромосом обмінюються фрагментами ДНК. Художник, який обережно наносив на полотно окремі кольори, тепер бере палітру й змішує фарби, створюючи абсолютно нові відтінки. Ось чому кожна людина унікальна. Як наслідок: ДНК у яйцеклітинах новонародженої дівчинки зовсім не схожа на ДНК у яйцеклітинах її матері. Відмінності між поколіннями закладаються задовго до остаточного змішування ДНК — тобто коли сперматозоїд і яйцеклітина нарешті зустрічаються.

Утім, змішуючи забагато кольорів, художник замість чарівної картини може створити й потворну мазанину. Ось

чому етап кросинговеру такий важливий у виникненні можливих хромосомних аномалій та впливі на майбутню дитину. Причому в жінок це відбувається задовго до зачаття: насправді кросинговер виникає ще тоді, коли майбутня мати сама перебуває в утробі матері — приблизно на перших тижнях вагітності бабусі. Складно повірити, що події в житті бабусі можуть мати такі довготривалі наслідки для її онуків, тому навколо теми впливу на мейоз зовнішніх чинників уже багато років точаться численні палкі дискусії. Отже, якщо хтось, наприклад, припустить, що аварія на Чорнобильській АЕС 1986 року дає про себе знати навіть два покоління потому, не варто одразу ж категорично відкидати цю ідею.

Щойно сперматозоїд запліднює яйцеклітину, метаболізм переживає щось на зразок ядерного вибуху. У момент зачаття — тобто коли дві «половинки» ДНК від кожного з батьків об'єднуються в одне ціле — починається процес стрімкого поділу та розвитку, що вражає своєю грандіозністю. Тепер ми маємо справу з мітозом, під час якого клітини створюють точні копії самих себе, на відміну від мейозу, коли виробляються сперматозоїди та яйцеклітини з розполовиненим запасом ДНК.

Утім ця надзвичайна швидкість також перетворює мітоз на небезпечний процес, під час якого можуть статися помилки, здатні закінчити життя дитини задовго до її народження.

У вроджених захворювань — порушень, із якими дитина народжується на цей світ, — чимало причин.

Насамперед це зовнішні чинники. Серед них можуть бути фізіологічні — наприклад, брак навколоплідної рідини, потрібної для захисту дитини, унаслідок чого певні частини

тіла плода стискаються й залишаються в такому стані протягом усієї вагітності. Або ж мати (чи, можливо, навіть бабуся) могла потрапити під вплив таких небезпечних речовин, як ртуть, зазнати впливу радіації чи навіть свідомо наражати свою дитину на небезпеку, вживаючи, скажімо, алкоголь. Іншою серйозною загрозою є віруси. Наприклад, пандемія іспанського грипу 1918 року забрала життя від 50 до 100 мільйонів людей у всьому світі, особливої шкоди завдавши молоді. У США іспанкою було інфіковано близько третини вагітних і жінок дітородного віку. Довгострокові дослідження, проведені у Сполучених Штатах, продемонстрували: діти, чиї матері під час вагітності переохворіли на грип, у дорослому житті набагато частіше страждали від різноманітних проблем зі здоров'ям. Якщо матір, наприклад, підхопила грип на ранніх термінах вагітності, у її дітей була вища схильність до розвитку діабету. Перенесений у першому і другому триместрах вагітності грип істотно підвищував імовірність розвитку серцево-судинних захворювань у дітей у майбутньому, навіть у похилому віці. А в матерів, які захворіли на останніх місяцях вагітності, діти частіше страждали від хвороб нирок у старості.

Учені припускають, що вірус грипу чинив на плід стресовий вплив, і, відповідно до однієї з багатьох теорій, кровопостачання під час такого стресу відводилося від життєво важливих органів та спрямовувалося до мозку плода, щоб забезпечити йому додатковий захист. Це гарантує виживання ненародженої дитини, однак може запрограмувати ті чи ті органи на відмову через 50, 60 або й більше років. І оскільки різні органи розвиваються на різних термінах вагітності,

конкретні наслідки суттєво залежать від того, на якому місяці виношування плода матір перехворіла на грип.

Ймовірно, зараз ви почнете непокоїтися через те, що нова пандемія теж може спричинити подібні наслідки. Втім COVID-19, найімовірніше, не матиме довгострокового впливу на здоров'я немовлят, зачатих і народжених у цей період, оскільки цей вірус, хоч і вражає молодих, але здебільшого небезпечніший для людей похилого віку. Відповіді на ці питання нам дадуть довгострокові дослідження, проте ознайомитися з ними я, вірогідно, вже не встигну.

Другою не менш згубною причиною вроджених вад є успадковані сімейні гени. Порушення, спричинені ними, можуть бути непомітними під час народження, оскільки деякі гени, перш ніж призвести до хвороби або смерті, не проявляються роками. Більшість із них дає про себе знати в перші кілька років життя, однак, наприклад, хорія Гантінгтона, генетичне захворювання нервової системи, може виникнути аж у 40, 50 чи навіть 60 років.

Генетичні помилки — це третя й найпоширеніша причина вроджених проблем зі здоров'ям. Вони можуть виникати під час утворення сперматозоїдів (що сформувалися лише кілька тижнів тому) або яйцеклітин (які формуються набагато раніше, ще під час внутрішньоутробного розвитку самої майбутньої матері). Крім того, щось може піти не так і під час інтенсивного клітинного поділу вже після зачаття. Насправді генетичні помилки під час вагітності найвірогідніші у перші чотири тижні. Органи розташовані так близько один до одного й розвиваються у такій тісній взаємозалежності, що хиби на

цьому етапі здебільшого виявляються для плода смертельними. Навіть якщо не сталося викидня й плід протримався до народження, такі ранні помилки можуть спричинити дуже серйозні дефекти мозку чи серця, внаслідок яких дитина помирає невдовзі після народження.

З іншого боку, помилки на більш пізніх термінах вагітності можуть призводити до вроджених вад, які не будуть помітні одразу або й узагалі ніколи не проявляться. Часом під час розтину людини похилого віку я виявляв вроджені вади серця, що не були причиною смерті чи хвороби і про які, впевнений, ніхто навіть і не підозрював.

Те, що дитина успішно з'явилася на світ, ще не означає, що її небезпечна подорож завершилася. Немовлят, які пережили пологи, попереду чекає, напевне, найнебезпечніший рік у всьому їхньому житті. Після першого року ризик смерті суттєво знижується, і небезпеки такого рівня ми не зазнаємо аж до 55 років, коли вже даються ознаки погані звички, хвороби, пов'язані зі старінням організму, та нещасні випадки — вірогідно, унаслідок нездатності розпізнати появу обмежень у можливостях тіла, шкідливого впливу довкілля чи навіть усіх тих і досі непомічених вроджених вад.

Дивлячись на тіло Фергюссона Белла, я розумів, що про нього погано дбали, проте, як не дивно, єдиним доказом цього були ділянки сильної попрілості під підгузком. Утім його надзвичайна блідість і роздутий живіт свідчили про вроджену проблему зі здоров'ям. Чи могла вона бути наслідком вірусу, перенесеного матір'ю? Або ж генетичним порушенням? Чи, можливо, помилкою під час поділу його клітин в утробі матері?

Хай там як, проблема дала про себе знати в тому віці, коли більшість дітей починають відлучати від грудей.

Кишківник Фергюссона був роздутий. Рідина, через яку стався колапс легені, повністю просочила всі його тканини: безсумнівним доказом цього був осмотичний тиск унаслідок серцевої недостатності, перш ніж він помер. Можливо, у хлопчика була вроджена вада серця.

Але якщо причина була не в серці, то в чому?

Попри велику кількість рідини, нутроці немовляти мали бездоганний вигляд. Дивовижний ландшафт, який природа створила лише за дев'ять місяців, однак удосконалювала протягом тисячоліть. Щоразу, як я бачу таке — а це відбувалося тисячі разів, — я із захватом помічаю, що кожний орган розташований на своєму місці, покликаний належним чином виконувати важливу функцію в живому організмі.

Найдивовижніший орган у немовлят — це мозок. Він уже сформований, однак ще не затвердів. Спочатку він ледь помітний крізь матові мозкові оболонки, що вкривають його. Однак під цими оболонками можна розгледіти жовто-сіру речовину, подекуди напівпрозору, оповиту заплутаними візерунками з кровоносних судин. Вона вкрита корою блідо-коричневого кольору, схожою на шар шкіри, однак набагато тоншою. Іноді її порівнюють із фольгою, у яку загорнутий «кіндер-сюрприз», — вона щільно вкриває всі борозни та звивини мозкового ландшафту.

Під цією «фольгою» можна побачити мозок дитини — м'який і желеподібний. Він нагадує волоський горіх, однак лише формою, а не розміром, кольором чи консистенцією.

Усередині цього «волоського горіха» міститься дитячий мозок майже білого кольору — він стане повністю білим, коли остаточно затвердіє. Інакше кажучи, протягом наступних 25 років нервові клітини будуть поступово вкриватися мієліном. Але глибоко всередині знову з'являється сіра речовина. Це та наша підсвідома частина, завдяки якій ми не забуваємо виконувати життєво важливі функції, навіть коли не думаємо про них. Ця надійна непомітна система забезпечує роботу нашого серця, легенів, імунної системи, гормонів і навіть нагадує нашим очам регулярно моргати. Працює вона абсолютно безшумно, однак ніколи не відпочиває.

Мозок Фергюссона був досконалим — ніяких очевидних порушень у ньому я не помітив. Насправді всі його органи здавалися повністю здоровими. За винятком, хіба що, одного. Чи не була його печінка завеликою? Печінка — це досить об'ємний орган, і в немовлят він здається особливо великим. Печінка землистого темно-червоно-коричневого кольору, розташована вона у верхній правій частині черевної порожнини, однак через великі розміри праворуч їй місця не вистачає, тому вона заходить і на лівий бік. Ліниво розлігшись на інших органах, печінка нагадує мені задоволеного ситого кота, який ніжить під сонячними променями.

— Ось тут може бути дещо цікаве... — сказав я поліціантам.

Вони витягнули шиї, спостерігаючи за тим, як я оглядаю печінку Фергюссона. Я не міг сказати з упевненістю, доки не розрізав її, а потім не повернув скальпель, підставивши під яскраве світло ламп, — давня звичка. І коли лезо не заблищало в

променях світла, як повинно було, я все зрозумів. Жир. У Фергюссона була жирова дистрофія печінки.

Виключити я міг лише одну найпоширенішу причину збільшення печінки та накопичення в ній жиру — зловживання алкоголем. Пияцтво — це справжнє знуцання з цього дивовижного органа, однак печінка нам дуже багато чого прощає. На ранок після бурхливої вечірки в печінці людини може відкластися жир, однак якщо її власник на деякий час утримується від алкоголю, вона повністю відновиться. Коли ж бурхливі вечірки відбуваються ледь не щовечора й стають способом життя, жир перетворюється на «масло». Печінка алкоголіка схожа на жирний шматок фуа-гра. Вона просто не здатна впоратися з навантаженням, і наповнені жиром клітини починають руйнуватися й гинути. Замість них у печінці утворюється сполучна тканина, і орган вкривається рубцями, які порушують нормальне кровопостачання та блокують доступ клітин органа до кисню. Як наслідок, виникає ще більше рубців, якоїсь миті у алкоголіків настає переломний момент, коли навіть повне утримання не здатне зупинити прогрес захворювання під назвою «цироз печінки». Зрештою печінка з опуклого гладенького органа перетворюється на маринований огірок — маленький, всохлий і вкритий зморшками.

Печінка Фергюссона була гладенькою й великою, однак я все ж перевірів її на вміст алкоголю — картина надто сильно нагадувала мені наслідки бурхливої вечірки в пабі. За багато років роботи я не раз виявляв, що деякі батьки алкоголем намагаються заспокоїти дитину. Однак у Фергюссона було щось інше. Мої підозри тепер лише посилювалися. Бліда шкіра,

набряки, жировий гепатоз — я був практично впевнений, що хлопчику не пощастило успадкувати якийсь дефектний ген.

Я підвів очі.

— Дуже схоже на вроджене порушення обміну речовин.

Інспекторка закліпала.

— Як це?

— Таких порушень десятки видів. Вони завжди спадкові й заважають організму засвоювати певні продукти в раціоні. Зрештою вони накопичуються й починають завдавати серйозної шкоди.

— Ніколи про таке не чув, — сказав помічник коронера.

— Щось типу алергії на арахіс? — запитав детектив.

— Ні, це не алергія, але, ймовірно, це пов'язано із харчуванням Фергюссона. Напевне, щось у його раціоні почало спричиняти в нього проблеми.

— Але ж йому лише півроку, — сказала інспекторка. — Що ж він такого міг їсти?..

— Гадаю, матір щойно почала переводити його на тверду їжу.

Інспекторку ця відповідь не вдовольнила.

— Тоді чому вона не робила цього поступово, щоб зрозуміти, які саме продукти в нього не засвоюються?

Я повернувся до роботи: кожна незрозуміла смерть вимагає глибокого дослідження. Та я вже бачив, що через ту жахливу поспішність під підгузком інспекторка тепер ставиться до батьків упереджено. Нам потрібно було більше інформації — не тільки від батьків хлопчика, а й від моїх колег: у цій справі мали розбиратися фахівці. Вроджені порушення обміну

речовин — явище доволі рідкісне, однак вони можуть бути дуже різноманітними, тому найкраще на цьому знаються педіатри.

Коли пізніше прийшли результати біохімічного аналізу крові та сечі немовляти, я поніс їх прямо до педіатра. Щоб з'ясувати, у чому саме полягала проблема, мені довелося обійти чимало фахівців із Лондонського університету Сент-Джордж, де я працюю.

Спочатку все свідчило про те, що у Фергюссона був якийсь вірус. Імунофлуоресцентний аналіз його печінки показав наявність парвовірусу, однак пізніше вірусологи повідомили, що результати були хибними. Як я й припускав, невдовзі нам знову довелося звернутися до генетиків і фахівців із вроджених порушень обміну речовин.

Після п'яти місяців численних аналізів і дискусій усі спеціалісти зійшлися на тому, що Фергюссон страждав від недіагностованого вродженого порушення обміну речовин, яке проявилось лише тоді, коли дитині почали давати тверду їжу. Його організм був не здатний засвоювати фруктозу — природний цукор, що міститься здебільшого у фруктах, а також у столовому цукрі.

Фруктоза також є важливою ланкою в метаболічному ланцюзі, коли цукор перетворюється на енергію, потрібну для живлення клітин. Завдяки цьому організм може виробляти глікоген — речовину, за допомогою якої тіло накопичує енергію, — але не здатний його розщепити та перетворити на енергію через відсутність потрібних ферментів. При цьому печінка може стати такою ж великою та жирною, як у п'яниць зі стажем.

Фахівець з обміну речовин здивувався: як у сучасному світі з такою розвиненою медициною дитина могла померти від рідкісного захворювання, яке можна й потрібно було виявити, а потім скоригувати раціон задовго до того, як життя малюка опинилося під загрозою?

Що ж пішло не так у випадку з Фергюссоном? Причиною став у край невдалий збіг обставин. Такий невдалий, що інспекторка готова була притягнути батьків до кримінальної відповідальності.

Батьків ретельно допитали. Прочитавши протокол допиту, я відчув, що вони дуже любили свою дитину й робили те, що, на їхню думку, було для неї найкраще. Батько практикував нетрадиційну медицину, і вони з дружиною відчували глибоку недовіру до звичайних лікарів. Через це хлопчика від самого народження не показували жодному спеціалістові — ніхто його ніколи не зважував, не обстежував і, звісно ж, дитина не отримала жодного щеплення.

Коли мати почала відлучати Фергюссона від грудей, вона разом із чоловіком розробили для сина абсолютно натуральний, повноцінний і безпечний, на їхню думку, раціон, що цілком відповідав їхнім переконанням. До раціону входили патока, яблучний оцет, мед, соєве молоко, а також овочі та фрукти. Та вони й гадки не мали, що ця ретельно продумана система харчування зрештою вб'є їхнього сина. Організм Фергюссона був нездатний засвоювати не лише фрукти, а й, найімовірніше, деякі компоненти патоки, меду та соєвого молока. Годуючи дитину всім цим, вони, самі не розуміючи, спричиняли в нього сильну діарею, через яку в хлопчика й

виникла жахлива попрілість. Але найстрашніше те, що батьки власноруч знищували його печінку.

Стривожений постійним плачем сина, батько зрештою показав Фергюссона своїй колезі-гомеопатці, яка наполегливо рекомендувала їм звернутися до звичайного лікаря. Вона також дорікнула батькові за сильну попрілість у дитини й наказала негайно почати змазувати ті місця дитячим кремом, щоб якнайшвидше позбавити дитину страждань. Під час консультації Фергюссон не припиняв кричати, і це лише ускладнювало ситуацію, оскільки батько сердився й нервував. До рекомендацій своєї колеги він не дослухався й агресивно наполягав на тому, що не довіряє звичайним лікарям і не збирається нічого купувати в аптеці, оскільки переконаний, що крем порушить функції організму й не дасть «висипці вийти назовні».

Читаючи ці рядки, я відчував, що моє співчуття до цього чоловіка, який трагічно втратив дитину, потроху слабшало. Невже ті висипання й справді були такими страшними, якими я їх запам'ятав? Я дістав фотознімки, зроблені під час розтину: так, уся шкіра стегон і живота була однією суцільною криваво-червоною виразкою. Через два тижні після того, як батько відмовився дослухатися до рекомендацій своєї колеги, дитина померла. Безперечно, вбила її не попрілість, а спадкова хвороба, однак я був переконаний, що інспекторка звинуватить батьків у недбалості через відмову звернутися до лікаря з приводу безкінечного плачу дитини після відлучення від грудей — зрештою, вони навіть не спробували скоригувати складений ними раціон.

Вона написала мені доволі стриманого листа: «Вірогідно, через свої глибоко вкорінені переконання містер Белл не зміг забезпечити синові потрібного догляду». Зазвичай подібні спадкові захворювання терапевт виявляє досить швидко. Та навіть якщо процес діагностування затягується, оскільки порушень обміну речовин дуже багато, більшість із них трапляється вкрай рідко. Втім, щойно лікар виявляє порушення та відповідним чином коригує раціон, ситуація одразу ж поліпшується. Як я й припускав, інспекторка звернула на це увагу та повідомила, що збирається порушити кримінальне провадження проти містера та місіс Беллів.

Королівська державна прокуратура з кримінальних справ її намірів не підтримала, і я, відверто кажучи, цьому зрадив. Звісно, в ідеалі Белли мали б звернутися до лікаря, зрозумівши, що з Фергюссоном щось не так, однак вони діяли в інтересах своєї дитини, хай і відповідно до власних переконань. Вони ніяк не могли знати, що в Фергюссона порушення, яке трапляється в одного з 10 тисяч новонароджених (або за деякими оцінками — навіть зі 100 тисяч). Я не припинив їм співчувати, проте був переконаний, що більше ніколи не почую про подружжя Беллів. Та в життя були на нас свої плани, і цього разу їхня справа дивним чином уpletеться в моє життя.

На відміну від більшості лікарів, моя робота полягає не у запобіганні смерті, а в її якомога детальнішому дослідженні. До судмедексперта звертаються тоді, коли смерть настала раптово або з незрозумілих причин. Часом мене викликають, щоб оглянути тіло безпосередньо на місці злочину. У мене, напевне, й справді особливі стосунки з мертвими. Я не відчуваю до них

ні страху, ні відрази, характерних для більшості людей. Мертвим неможливо завдати шкоди, однак кожне тіло, хоч з якої причини настала смерть — із природної чи неприродної, — є яскравою ілюстрацією людської вразливості та безпорадності. До мертвих у мене лише співчуття. Оголені та нерухомі, вони лежать переді мною на холодному металевому столі, не в змозі ні образити когось, ні захиститися. Усі труднощі, якими досі було наповнене їхнє життя, зникли, усі таємниці розкрилися, а все, що мало хоча б якесь значення, стало абсолютно неважливим.

Моє завдання — відповісти на найголовніше запитання: від чого померла ця людина? Щоб розкрити істину, часом доводиться пройти дуже довгий шлях, що починається з місця, де знайшли тіло, продовжується в секційній залі, звідти йде до численних експертів — наприклад, фахівців із мух, пилку, бризок крові, кримінальної психології тощо, — а потім веде до судово-медичних лабораторій, де проводять аналізи ДНК і балістичні експертизи.

Іноді, попри всі докладені зусилля, знайти істину нам так і не вдається — і смерть залишається таємницею. Часом на поверхню спливає чимало жахливих подробиць. Коли нам стає зрозуміло, що йдеться про злочин, усе закінчується кримінальним провадженням або принаймні справедливим судовим розглядом. Те, що починається з простого розтину, може закінчитися для мене виступом як експерта-свідка в суді, де я часом проводжу кілька годин (а іноді днів і навіть тижнів), допоки захист і обвинувачення по черзі тлумачитимуть,

переосмислюватимуть і оскаржуватимуть мій медичний висновок.

Тож через специфіку роботи я дуже тісно контактую з тими, хто потонув, розклався чи обгорів, із тими, кому не пощастило, хто був глибоко нещасним, кого вбили... За один лише робочий день я можу відчутти низку емоцій — захват, збентеження та безмежну печаль.

Таким, як ми, часом просто життєво необхідне місце, куди ми можемо втекти, щоб забутися й оговтатися від величезного емоційного тягаря, який мертві мимоволі звалюють на нас, хоч як сильно ми не намагалися б від них відсторонитися. У такі миті полегшення мені завжди приносила відпустка. Ми подорожували до Греції, Туреччини, на звичні курорти з теплим морем і піском, однак ліпшого місця, ніж оселя моїх тестів, знайти я так і не зміг. Це був великий будинок на острові Мен, оточений їхніми фермерськими угіддями з приголомшливим видом на море та його дивовижні шторми. Нескінченна смуга пляжів, прогулянки горами й вересовиками... Та ніщо не могло зрівнятися з гостинністю, яку щоразу виявляли до нас батьки моєї дружини, Остін і Меггі. Я від душі насолоджувався тим теплом і радістю, із якими вони зустрічали нас і наших дітей, їхньою дивовижною здатністю передбачити найпотаємніші бажання — смачну вечерю, чудовий солодовий віскі, розпалений камін. Ми й самі ще не усвідомлювали потреби в цьому, а все це вже чекало на нас у теплій затишній оселі.

У моєму житті є лише кілька людей, здатних посправжньому мене розрадити, Остін та Меггі були двома з них.

Саме на острові Мен я вперше замислився над тим, яким похмурим було моє життя: провівши цілий день у стерильній залі для розтинів в оточенні трупів, я щовечора повертаюся додому до своїх спокійних повсякденних справ так, ніби нічого не сталося.

Остін і Меггі вели надзвичайно активне соціальне життя. Проводячи в них відпустку, ми часто гарно вбиралися та ходили в ресторани, де теревенили й сміялися з їхніми друзями, а потім ще виходили на прогулянки. Це кардинально відрізнялося від нашого звичного способу життя. Нам, двом лікарям, завжди бракувало часу на вечері в ресторанах, не кажучи вже про коктейлі й прогулянки. Іноді ми запрошували на вечерю сусідів, однак, спостерігаючи за Меггі та Остіном, я чітко усвідомлював, яким поганим господарем я був і як мало знав про мистецтво гостинності.

За абсолютно випадковим збігом обставин у мого двоюрідного брата Джеффа були якісь фінансові справи на острові Мен саме тоді, коли ми проводили там свою веселу відпустку, — і в той час я ще й працював над справою Фергюссона Белла. Джефф мав особливий стосунок до тієї частини мого дитинства, що передувала передчасній смерті моєї мами. Наші матері були сестрами, і часом щось у тітчиному погляді та манері говорити дуже нагадувало мені про маму, навіть коли я став дорослим. Те саме стосувалося й моїх двоюрідних брата й сестри: вони дозволяли мені хоча б на мить воскресити в пам'яті дорогу людину, яку я так рано втратив.

До того ж у дитинстві ми з Джеффом були ліпшими друзями. Коли я вступив до медичного університету, ми з ним часто бачилися в Лондоні. Потім він емігрував до Австралії, і відтоді ми практично не спілкувалися, однак родичі тримали мене в курсі його справ. Серфінг, сільське господарство, управління готелем, де раніше була ферма, диджеїнг... Усіх його захоплень було не злічити — як і його численних шлюбів і дітей. Утім мене це не дивувало, оскільки життя Джеффа, на відміну від мого, ніколи не йшло за шаблонами. У школі я був зразковим учнем, а Джефф навіть випускні іспити склав не з першого разу. Дорогою до школи він так захопився побаченим на екрані телевізора у вітрині магазину електротоварів, що дуже спізнився на іспит, зрештою його туди просто не пустили.

Я переживав, що поява Джеффа на острові Мен може спровокувати міжкультурний конфлікт, адже нетрадиційний спосіб життя мого двоюрідного брата суттєво відрізнявся від сімейних буднів свекрів. Виявилось, я, по-перше, недооцінив Меггі та Остіна, а по-друге, забув, яким чарівним може бути Джефф. Уже через кілька годин здавалося, що вони знайомі багато років, а я знову відчув себе дитиною — ми жартували та сміялися, як і багато-багато років тому. Джефф грав у крикет на пляжі, розповідав захопливі історії про життя австралійців, лагодив паркан на фермі та вже в перший вечір буквально вигнав Меггі з кухні, напологши на тому, що вечерю готуватиме він. Від нього були у захваті всі — і мої діти, і тесть та теща, і навіть їхні собаки.

За ці три дні ми з Джеффом дуже багато гуляли, згадуючи під час прогулянок про наші сім'ї та минуле. Він розповів, що

якийсь час прожив углибині континенту, де познайомився з культурою корінного населення та кількома цілителями, які не довіряли західній медицині, однак досягли дивовижних результатів у лікуванні тяжко хворих. Джефф завжди захоплювався подібними практиками. Мені пригадався випадок, як у дитинстві ми спробували олію для волосся, яку він десь дістав. Очікувалося, що від неї наше волосся ростиме вдвічі швидше: у ту епоху довгі патли були мрією всіх юнаків і предметом страшенного роздратування для старших людей. У мене ніякого ефекту не настало, однак Джефф стверджував, що за тиждень його волосся відросло на кілька сантиметрів і навіть посвітлішало.

Ми зупинилися на стежині, що тягнулася по скелі вздовж берега дуже високо над рівнем моря — так високо, що туди не долинав навіть шум хвиль. Тут Джефф повідомив мені, що в нього на шиї з'явилися якісь шишки, і його друг-цілитель допоможе йому позбутися їх, щойно він повернеться до Австралії.

Я запитав, чи не хоче він показати їх мені.

Джефф знизав плечима й стягнув светра, а потім притиснув мої пальці до своєї шиї.

— Сподіваюся, це не від тієї олії для волосся, — пожартував я, але Джефф не засміявся. — Крутецька вона була. Шкода, що жодної краплинки не лишилося!

Торкнувшись його шиї трохи нижче щелепи, я одразу ж намацав ті шишки. Вони були твердими та пружними.

— Не болить? — запитав я.

— Ні.

— А ще десь є?

Він, не замислюючись, почав стягувати одяг — класичний Джефф, — а потім підняв руки й потягнув мої пальці до своєї волохатої пахви. І тут вузлики. Тверді та пружні.

— А ще ось тут...

Він уже було зібрався знімати штани, але я вчасно зупинив його.

— Гадаю, обійдуся без візуалізації та припущу, що вони в тебе в паху.

— Угу. Мій цілитель каже, що потрібно вживати срібло, щоб наблизитися до землі. Ці шишки, на його думку, свідчать про те, що я останнім часом забагато думаю про минуле й маю повернутися в сьогодні...

Він почав вдягатися. Його худорляве засмагле тіло чітко виділялося на тлі білосніжних хмар. Вода біля підніжжя скелі була темно-синього кольору. Острів Мен постійно ніби вкритий легким туманом, і місцеві називають це явище плащем Мананнана^{***}. Щось подібне тоді було і в моїй голові — дещо непомітне для неозброєного ока, але цілком відчутне. Печаль. І її жорстока сестра-близнючка — втрата.

Мій двоюрідний брат і найкращий друг дитинства уважно дивився на мене.

— Діку?..

— Слухай, а цей... цілитель. Він же не лікар?

— Та ти що, звісно ж, ні! Він у все це не вірить.

— Але ж він знається на медицині аборигенів?

— Та ще чого! Якийсь час він справді вчився в аборигенів, однак потім розробив власні теорії. Він довго жив самотником

углибині континенту і там отримав величезні знання. Це просто диво. Хотів би я, аби ви з ним познайомилися, Діку.

У глибині душі я порадів, що ніколи не зустрінуся з цілителем, переконаним, що ці шишки були спричинені ностальгійними спогадами, а тепер стверджував, що вилікувати їх можна сріблом.

— Джеффе, а ти взагалі колись був у звичайного лікаря?

— Ні.

— Слухай, а зробиш мені послугу? Лише цього разу? Сходиш, як повернешся?

Він став заперечувати, стверджуючи, що довіряє лише своєму цілителю, однак я ледь не навколішки благав його сходити до лікаря хоча б заради мене, і зрештою він погодився.

Я так сильно за нього переживав, що зателефонував йому невдовзі після його повернення до Австралії.

— Ох, та ти ж знаєш цих лікарів, Діку. Ти, напевне, й сам цим грішив. Вигадуєте купу довгих складних слів, щоб описати щось дуже просте.

Під довгими складними словами він мав на увазі дифузну В-великоклітинну лімфому. А якщо простіше, то в нього був рак. Я був практично впевнений, що в нього лімфома (або лейкемія), однак і те, й те сьогодні успішно лікують. Я не сумнівався в тому, що Джеффа можна було вилікувати — або принаймні істотно подовжити йому життя. Але для цього йому потрібно було забути про свого цілителя.

— Так, лікар сказав, що цей вид раку прогресує повільно, тож гадаю, Браян встигне з цим розібратися.

— Браян?

— Ага, мій духовний і фізичний цілитель.

Це ім'я здалося мені якимось надто прісним для цілителя.

— Отже, цей Браян планує лікувати тебе сріблом?

— Так, він уже розпочав лікування і впевнений, що воно спрацює. Насправді я помітив, що в мене шишки навіть трішки зменшилися.

— Джеффе, цей рак прогресує повільно, якщо його лікувати. Інакше...

— Та лікуюся я, брате, сріблом лікуюся. Браян знає, що робить, повір мені.

Джефф не прожив і року. Я був радий, що ми побачилися на острові Мен — шкода тільки, що та наша зустріч виявилася останньою. Його смерті можна було запобігти, і я дуже гнівався на того Браяна з його дурним сріблом. Особливо сильно я розлютився, коли вдова Джеффа, якій я зателефонував, щоб висловити співчуття та поговорити про нього, повідомила мені, що вони продали ферму, аби оплатити його лікування.

— То він узагалі не звертався до звичайних лікарів? — роздратовано запитав я.

— Ще й як звертався! Зрештою нас змусили це зробити, але, звісно ж, допомогти йому вони не змогли, — зітхнула вона.

— Бо ви звернулися надто пізно!

Але вона й слухати не хотіла.

— Браян попереджав нас, що ми лише гаємо час на лікарів, і, як завжди, мав рацію. Знаєш, коли Браян побачив, що Джеффу в останні дні його життя надягли маску й давали кисень, він сказав, що його труять.

Більше сказати мені було нічого. Називати Браяна шарлатаном було безглуздо. Я кілька разів телефонував Джеффу, поки він проходив «лікування», і мені стало зрозуміло одне: він настільки сильно вірив своєму цілителю й так багато від нього очікував, що «ввімкнути задню» було вже просто неможливо. Він був схожий на ігромана в казино, якому тільки й лишалося, що продовжувати робити ставки.

Джефф заради своїх переконань пожертвував життям. Вони не були засновані на якихось незаперечних доказах і не мали жодного стосунку до моралі чи політики — це були просто особисті погляди, що стали невіддільною частиною його особистості. І коли невдовзі після смерті Джеффа зі мною знову зв'язалися щодо справи Фергюссона Белла, я збагнув, що те саме сталося і з містером Беллом, хоча в його випадку пожертвувати своїм життям заради переконань батька довелося беззахисному немовляті. Мое співчуття до родини Беллів зникло остаточно, коли мені зателефонував один із фахівців з обміну речовин, який займався справою Фергюссона.

У подружжя народився ще один син, однак цього разу вони не могли позбутися уваги Національної служби охорони здоров'я. Фахівець порекомендував перевірити й другу дитину Беллів, оскільки в хлопчика могла бути та сама проблема, що й у Фергюссона. Найімовірніше, носіями цього рецесивного гена були обоє батьків, тож із вірогідністю 75% їхня друга дитина могла або успадкувати повноцінне захворювання, або ж бути носієм. Правду про новонародженого братика Фергюссона можна було швидко встановити за допомогою простого аналізу на нетерпимість до фруктози.

Та проблема полягала в тім, що для проведення аналізу потрібна кров із вени, а батько категорично відмовлявся від вторгнення традиційної медицини в організм сина та руками й ногами опирався цьому. Виявилось, був ще один спосіб перевірити дитину, не порушуючи вимог батька: провести секвенування ДНК обох немовлят і порівняти результати. На той час це було надскладне завдання, однак лабораторія великодушно запропонувала зробити такий аналіз. Для цього мені й телефонував фахівець з обміну речовин — дізнатися, чи не залишилося в мене зразка тканин покійного Фергюссона, із яким могли б попрацювати лікарі, щоб виділити ген, відповідальний за нетерпимість до фруктози.

Зразок у мене був, і аналіз показав, що й другий син Беллів був носієм. Це означало, що в майбутньому він може передати цей ген власним дітям, і якщо за жорстокою іронією долі подібна особливість виявиться і в їхньої матері, бідолашні народяться із нетерпимістю до фруктози. Втім хлопчику пощастило, і хвороба обійшла його стороною.

Хороший кінець цієї печальної історії трішки затьмарюють подальші кроки батька у сфері альтернативної медицини. Багато людей відчують здорову недовіру до традиційної медицини, однак часом готові закрити на це очі, коли серйозно хворіють і потребують лікування. Неприховане презирство містера Белла до звичайної медицини після смерті сина нікуди не ділося. Мое ж співчуття до нього остаточно зникло, коли я дізнався, що він, не здобувши жодної відповідної кваліфікації, перетворився з містера Белла на лікаря Белла й публічно заявив — і, ймовірно, заявляє й досі, — що винайдені ним методики

здатнівилікуватирактаіншітяжкіхвороби.Вінзаохочуєвсіх,хтоподіляєйогопереконання,відмовитисявідхіміотерапії,опроміненнята решти загальноновизнаних методів лікування раку й дотримуватися натомість його диво-дієти. Принаймні в тих, кого він лікує, є право вибору. У мого двоюрідного брата Джеффа теж було право вибору, і він вибрав смерть. У покійного сина містера Белла права вибору, звісно, не було. І в цьому й полягає суть справи Фергюссона Белла: з одного боку, було право подружжя Беллів відмовитися від традиційної медицини, а з іншого — право Фергюссона на життя. Подібний вибір, хай і не в такій очевидній формі, так чи так постає перед кожним із батьків, коли вони вирішують, чи робити дитині щеплення. На мою думку, ті, кому надали повну й правдиву інформацію, неодмінно мають дійти висновку, що ризик смерті або серйозних ускладнень від, скажімо, кору, як для їхньої дитини, так і для суспільства загалом істотно перевищує ризику, пов'язані з вакцинацією. Втім багато батьків усе одно відмовляються від щеплень.

Як складно нам відмовлятися від своїх переконань. Як складно, напевне, було містеру Беллу, самопроголошеному лікарю, визнати, що в його сина була проблема, з якою могла б упоратися звичайна медицина, а його власні методи не допомогли. Якби він це визнав, це не тільки похитнуло б його віру, а й потребувало б повної переоцінки його системи. А він був не готовий до таких кардинальних змін у своїх поглядах. Можливо, позбувшись своїх переконань, він замислився б над тим, ким є насправді. Протягом усього життя ми знаходимо себе, потім втрачаємо й знову знаходимо, а коли досягаємо

старості, пам'ять зрештою стирається, а разом із нею й самовизначення. І що ж тоді залишається від нашої особистості?

Смерть Джеффа змусила мене по-новому поглянути на справу Беллів. Зрештою я змінив свою думку й тепер навіть шкодую, що інспекторці не вдалося порушити проти подружжя кримінальне провадження.

* Слідчий, спеціальною функцією якого є розслідування випадків насильницької або раптової смерті.

** Звання в поліції Великої Британії.

*** В ірландській міфології син бога морів Ліра.

ridmi
ТВІЙ УЛЮБЛЕНИЙ КНИЖКОВИЙ

КУПИТИ